

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

W.J. Ates-Janssens

BEL/REE

Telefoonnummer +31235143784

janssensw@noord-holland.nl

1 | 8

**Betreft: Advies inzake het initiatiefvoorstel "Opvolging
expertmeeting Bedrijfsopvolging in de agrarische sector"**

Verzenddatum

07 OKT. 2021

Kenmerk

1700864/1700869

Geachte leden,

Op 27 augustus 2021 ontvingen wij via de Statengriffie het
initiatiefvoorstel van de fracties D66 en VVD inzake "Opvolging
expertmeeting Bedrijfsopvolging in de agrarische sector".

Uw kenmerk

1699357/1699358

Op grond van artikel 42 van het Reglement van Orde voor de
vergaderingen en werkzaamheden van Provinciale Staten en
Statencommissies van Noord-Holland 2015 zijn wij gevraagd hierover
advies uit te brengen. Dit advies treft u hierbij aan.

Inhoud van het initiatiefvoorstel

Het voorstel bouwt voort op de Expertmeeting over bedrijfsopvolging
en het aantrekken van talent in de agrarische sector van 23 juni 2021.
Deze expertmeeting was georganiseerd door de fracties van D66 en
VVD.

Het initiatiefvoorstel heeft tot doel om samen met de agrarische sector
en relevante ketenpartijen initiatieven te ontplooiën ter bevordering van
de aantrekkelijkheid van een (economisch) gezonde en duurzame
agrarische sector voor (toekomstig) ondernemers en medewerkers. De
indieners leggen daarbij een relatie met de Voedselvisie die door
Provinciale Staten is vastgesteld.

Het voorstel beschrijft een aantal denkrichtingen en bevat vijf concrete
maatregelen, te weten:

1. Een arbeidsmarktprogramma opzetten in samenwerking met
onderwijsinstellingen en het bedrijfsleven, met (onderzoeks-)projecten
voor ondernemers en studenten (bijvoorbeeld over
zoetwaterbeschikbaarheid) en met starterspakketten (o.a. coaching).
2. Het verder onderzoeken van verbrede bedrijfsmodellen.
3. Het met ketenpartijen onderzoeken van de vraag naar agrarische
grond in het algemeen en de behoefte bij startende ondernemers om

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk-nummer 34362354
Btw-nummer NL.0010.03.124.B.08

zonder grondeigendom een agrarisch bedrijf te starten. U vraagt daarbij te overwegen om provinciale grond ter beschikking te stellen voor experimenteerruimte voor maatschappelijke doelen, zoals genoemd onder punt 1.

4. Het focussen op beleidsdoelen en dit mee te nemen onder andere in gebiedsprocessen en gesprekken met de agrarische sector.

5. Het actief uitdragen van de bijdrage van de agrarische sector in de vitaliteit van het platteland in onder andere de gebiedsprocessen waarover de provincie de regie voert.

Indieners stellen voor om te starten met de eerste drie genoemde maatregelen.

Advies

De expertmeeting met interessante voordrachten hebben wij als een inspirerende bijeenkomst ervaren. De uitdagingen voor (toekomstig) ondernemers zijn groot en herkenbaar. Wij zijn het eens met de initiatiefnemers dat inzet voor (toekomstig) ondernemers en inzet om talent aan te trekken voor de agrarische sector belangrijk is. Er ligt een opgave voor de sector zelf, voor overheden en voor ketenpartners. Het is een opgave die door ons wordt herkend en aansluit bij een recent verschenen SER-advies¹ over de noodzaak van een landbouwakkoord met als titel: 'Naar duurzame toekomstperspectieven voor de landbouw'. Het SER-advies geeft aan dat het verdienvermogen van de boer en de positie en scholing van werknemers binnen de sector bijzondere aandacht verdienen.

Wij zien ondernemers, de sector, onderwijs en kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en overheden die aan de slag zijn met verschillende initiatieven. De maatschappelijke aandacht voor duurzaam produceren en het verdienvermogen van de agrariër die voedsel produceert en het land beheert, neemt toe. De druk op de landbouwgronden is groot vanwege meerdere maatschappelijke opgaven.

De vijf maatregelen uit het initiatiefvoorstel zijn alle van waarde, doch gelet op capaciteit en middelen en de te bereiken doelen, is het aan te raden om keuzes te maken. In uw initiatiefvoorstel geeft u een prioritering aan voor de eerste drie genoemde maatregelen. Wij zijn er voorstander van om te concentreren op meekoppelkansen in bestaand beleid en eventuele extra interventies gericht in te zetten. Onze voorkeur is om te concentreren op maatregel 2 en grondaspecten daarbij te betrekken.

Puntsgewijs gaan wij in op de vijf voorgestelde maatregelen.

1. Arbeidsmarktprogramma

Met betrekking tot de arbeidsmarkt is er krapte en nu al een 'gevecht' op de arbeidsmarkt om het aandeel mensen die technische beroepen kiezen te vergroten. In uw voorstel worden daar ook "groene beroepen"

¹ <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/toekomstperspectieven-landbouw>

aan toegevoegd. Wij herkennen de spanning op de arbeidsmarkt in de agrarische sector. Wij zien meerdere initiatieven die zijn gericht op het aantrekken van talent en slim verbinden van ondernemers en studenten, onder meer bij de Greenports. Recent heeft onze werkambassadeur John Herfkens een technische briefing verzorgd voor uw commissie EFB op 6 september jl. Eén van de projecten waar de provincie bij betrokken is, betreft het opzetten van een inclusief model in Oosterdel. Doel is studenten en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt samen laten werken en leren om alles over zaadverdeling te ontdekken. “

Groenpact (<https://www.groenpact.nl/over-groenpact>) richt zich vanuit de topsector Agri&Food primair op groen talent en groene kennis. Vanuit een krachtige groene kenniscolom (vmbo, mbo, hbo en wo) wordt ingezet op cross-sectorale samenwerking voor onderwijsvernieuwing en praktijkinnovatie. Vanuit de provincie ondersteunen we direct of via de uitvoeringsagenda's van de netwerken waarin wij participeren (Greenports en Voedsel Verbindt) de activiteiten van Groenpact. Bijvoorbeeld door o.a. de inzet van RIF-subsidiegelden voor living labs, hybride docentschap, hybride leeromgevingen en actueel onderwijs, te werken aan het imago van de sectoren (8-groene werelden <https://www.groenpact.nl/groene-werelden>), communicatiemodel en een degelijke aanpak om de kloof tussen arbeidsmarkt en onderwijs te slechten (versnellingsprogramma arbeidsmarkt).

Opleiden voor de banen van morgen en versterken van de innovatiekracht van bedrijven is eveneens een thema van FICA (Food Innovation Community in Actie). Samen met o.a. partners van Voedsel Verbindt partners creëren zij daarom 'innovatieve ruimtes', waarin studenten, ondernemers en docenten met elkaar werken aan creatieve (keten)vraagstukken en oplossingen.

Een voorbeeld van projecten van ondernemers met studenten waar wij aan bijdragen is "Biodivers perspectief" met demonstratieleerbedrijven, Duurzaam bloemkoolproject en Monitoring van koolstofopslag in de bodem met satellietbeelden. Deze projecten -waarin onder meer het Clusiuscollege en Amsterdam Green Campus participeren- kunt u vinden op www.boerenbusinessinbalans.nl.

De agrarische sector investeert in bedrijfsopvolging en agrarische jongeren. De LTO, NAJK (Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt), de Greenports bieden, veelal in samenwerking met andere experts, tal van activiteiten aan gericht op bedrijfsopvolging en Human Capital in de land- en tuinbouw. NAJK bereidt agrarische jongeren voor op hun toekomst en helpt een brede visie op hun eigen positie en die van de agrarische sector te ontwikkelen, onder meer met cursussen voor bedrijfsopvolgers; Boer zoekt Boer (voor bedrijven zonder opvolgers en boeren zonder bedrijf) en Living lab 'zij-instromers'.

Financiële instellingen (financiers, accountants) adviseren en begeleiden starters en ondernemers die hun bedrijf willen overdragen.

Conclusie:

Wij delen de visie van de initiatiefnemers dat het thema arbeidsmarkt en onderwijs cruciaal is. Wij zien een groot scala aan activiteiten die bijdragen aan het aantrekken van talent voor de agrarische sector en support van ondernemers. De capaciteit en middelen die wij inzetten

voor het thema achten wij passend. Wij zien geen noodzaak tot het opzetten van een arbeidsmarktprogramma.

2. Verbrede bedrijfsmodellen

Deze denkrichting bevat een viertal aspecten:

a) Nevenactiviteiten

In de Omgevingsverordening Noord-Holland 2020 is er ruimte voor agrarische bedrijven om nevenactiviteiten te ontplooien. Daar zitten wel beperkingen aan om te voorkomen dat er stedelijke ontwikkelingen in het landelijk gebied plaatsvinden. De vergunningverlening is in eerste instantie een toets van de gemeente aan het vigerende bestemmingsplan. De financiering van nevenactiviteiten is een verantwoordelijkheid van de ondernemer en zijn financiers. Wij bieden MKB inclusief agrariërs wel ondersteuning met subsidieregelingen en het MKB-instrumentarium. Primair ligt het financieringsvraagstuk en het runnen van een onderneming bij de ondernemer zelf.

b) Vrijkomende agrarische bebouwing.

Bij vrijkomende agrarische bebouwing gaat het over ondernemers die stoppen met hun agrarisch bedrijf. In artikel 6.15 van het ontwerp-Omgevingsverordening Noord-Holland 2022 is opgenomen dat de opstallen kunnen worden gebruikt voor bijvoorbeeld kleinschalige recreatie of dat gebouwen worden gesloopt ten behoeve van het bouwen van een beperkt aantal burgerwoningen. Inzake beleid voor het benutten van overblijvende bebouwing bij stoppers is ruimtelijk gezien de Omgevingsverordening en het lokale bestemmingsplan van toepassing. De stoppende agrariër kan zelf binnen de spelregels de vrijkomende agrarische bebouwing ontwikkelen dan wel verkopen.

Voor agrarische opstallen die de provincie bezit, wordt per geval beoordeeld of deze nog agrarisch kunnen worden benut. Dit heeft overigens wel altijd de voorkeur, maar wordt per geval bekeken. De ligging binnen/buiten NNN-begrenzing maakt het soms onwenselijk om opstallen agrarisch te laten gebruiken. Zie ook onder punt 3 Grond.

c) Voedselvisie en verdienmodellen

De transitie van het voedselsysteem valt en staat met het verdienmodel. Nog nooit eerder stond Europees, Rijks, provinciaal en gemeentelijk beleid zo op één lijn om daarin samen te willen werken. U geeft in het initiatiefvoorstel aan dat deze processen langzaam verlopen. En dat is ook zo. Een transitie is niet een proces dat zich laat regisseren of op de korte termijn tot stand komt.

Zoals in de Voedselvisie is aangegeven willen wij de aanwezige energie in onze provincie benutten, aanjagen en versnellen. Vanuit de Voedselvisie zetten we onder andere in op een gebiedsgerichte aanpak en inzet van experts op specifieke maatwerkvragen van agrarisch ondernemers. Deze experts kunnen ondernemers aan de keukentafel op verschillende onderwerpen adviseren en coachen, maar zullen ook altijd de vragen stellen: waar staat het bedrijf over tien jaar, welk toekomstbestendig perspectief ligt er voor. Vandaaruit kan dan een tienjarig stappenplan worden opgesteld. Op dit moment zijn er heel veel (financiële) mogelijkheden om de agrarische bedrijfsvoering te helpen verduurzamen. Wij zien dat ook als onderdeel van het agrarisch verdienmodel, omdat ondernemers daarmee anticiperen op een toekomstbestendige landbouw. Voorbeelden van investeringsregelingen zijn onder andere te lezen op

<https://www.platformkringlooplandbouw.nl/regelingen-en->

ondersteuning of de Green Deal van Frans Timmermans. De uitdaging zit er vooral in dat ondernemers deze kansen ook gaan pakken. Vanuit de Voedselvisie willen we op gebiedsniveau meer coachende ondersteuning brengen om ondernemers op deze kansen te wijzen en hulp aan te bieden bij het verzilveren ervan.

In de Voedselvisie hebben wij conform de wens van uw Staten het faciliteren van het ontstaan van nieuwe gebiedscoöperaties opgenomen. Deze vormen van burgerparticipatie worden al volop verkend in Noord-Holland en zijn in heel Nederland zichtbaar. Hierbij investeren burgers zelf in de aankoop van een boerderij en het salaris van de boer (bijvoorbeeld met crowdfunding). Gemeenten beoordelen op welke manier dit in hun verordening past of mogelijk gemaakt kan worden en waar nodig trekken gemeente en provincie samen op.

Het coaching- en financieel instrumentarium vanuit innovatie dat wij beschikbaar hebben voor het MKB staat uiteraard ook open voor starters en agrarisch ondernemers. Het betreft onder meer MIT regeling, PIMNH en het acceleratieprogramma GO! -NH. PIM kan agrarische ondernemers ondersteunen bij businessplannen gericht op innovatie en verduurzaming. Zie op onze website: https://www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Economie_Werk/Innovatief_midden_en_kleinbedrijf_mkb

Voorts is in Noord-Holland Noord een pilot gaande met financieringstafels. Ondernemers met een goed businessplan kunnen van de financieringstafel begeleiding krijgen in de zoektocht naar kapitaal. Deze pilot is verlengd tot eind 2021.

d) Gebiedsgerichte aanpak, natuurbeheer en verdienmodellen
Binnen de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) en de realisatie van het NNN worden de toekomstperspectieven van agrariërs in acht genomen bij het opstellen van nieuw beheerbeleid om de beleidsdoelen te realiseren. Hierbij wordt maatwerk geboden en ligt de focus op het realiseren en beheren van natuurdoel in plaats van op het middel. Daardoor kan de agrariër naar eigen inzicht middelen inzetten mits die leiden tot de beoogde natuurdoelen. Indien de agrariër liever niet doorgaat met boeren binnen het NNN kan de agrariër, op basis van de uitgangspunten van 'volledige schadeloosstelling', een bijdrage ontvangen om elders zijn bedrijf voort te zetten door zijn bedrijf grond en opstallen te verkopen aan de provincie Noord-Holland. Als het een gedeelte van de bedrijfsoppervlakte betreft dat binnen de NNN-begrenzing ligt, zijn er mogelijkheden om de grond te verkopen aan de provincie Noord-Holland om buiten het NNN nieuwe grond te kopen of om de grond te ruilen, bijvoorbeeld onder begeleiding van Stivas. Verder wordt gekeken naar het perspectief en verdienmodellen voor (nieuwe) natuurboeren/particulier natuurbeheerders en begeleiding voor ondernemers die deels buiten het NNN hun bedrijf runnen en binnen het NNN omschakelen met natuurbeheer. Nu in verschillende gebieden gewerkt wordt aan de uitvoering van stikstof en NNN opgaven, melden zich agrarische bedrijven die in gesprek willen over de toekomst van hun bedrijf (en vragen van ondernemers hoe zij natuur en landbouw op hun bedrijf kunnen combineren).

Wij hebben een taskforce opgezet om, aan de hand van concrete praktijkcases, expertise op te bouwen op het vlak van bedrijfsmodellen; bedrijfsdoorrekeningen; financieringsconstructies. De taskforce levert inzet om maatwerkoplossingen te vinden om -zowel op bedrijfsniveau als op gebiedsniveau- de natuur- én de landbouwopgaven uit te voeren.

Conclusie:

Wij delen de visie van de initiatiefnemers dat verbreding van bedrijfsvermogen cruciaal is. Dat is de reden dat wij onder meer vanuit de Voedselvisie en het MKB-instrumentarium bijdragen aan die verbreding. De Omgevingsverordening biedt ruimte voor nevenactiviteiten en vrijkomende agrarische bebouwing. De gemeenten beoordelen initiatieven van ondernemers en toetsen aan het bestemmingsplan. Gemeenten houden rekening met de ruimtelijke aspecten. Wij denken dat er voldoende mogelijkheden zijn, waarbij het initiatief ligt bij de agrarische ondernemers.

3. Grondzaken

Eind 2020 heeft K+V in opdracht van ons onderzoek uitgevoerd naar specifiek het instrumentarium van grondfondsen in relatie tot de verduurzamingsopgaven in de agrarische sector. Ook vraagstukken van nieuwkomers in het voedsellandschap komen in dat rapport aan de orde. Het rapport is te vinden op: [Investeerdere natuurinclusieve landbouw - Boer & Business in Balans \(boerenbusinessinbalans.nl\)](https://boerenbusinessinbalans.nl)

Wij zijn daarnaast geïnteresseerd in de ontwikkelingen en bewegingen op de grondmarkt, in een bredere zin dan alleen de agrarische vraag. Wij buigen ons dan ook graag over een goede onderzoeksvraag, die in ieder geval toeziet op uw behoefte aan inzicht in de marktvraag naar agrarische grond, maar ook naar de marktvraag naar grond voor andere maatschappelijke doelen en ontwikkelingen. De precieze vraagstelling werken wij nog uit.

U stelt overigens dat de prijs van agrarische grond nog steeds stijgt, maar dit blijkt niet uit de monitoring van de agrarische grondprijzen van het Kadaster/RVO/Wageningen Economic Research (bron: www.kadaster.nl).

Uw voorstel om een deel van ons eigen areaal beschikbaar te stellen voor experimenteerruimte voor maatschappelijke doelen hebben wij reeds omarmd in het huidige pachtbeleid dat wij in 2020 hebben vastgesteld. Wij hebben in dit beleid de ruimte opgenomen om maximaal 10% van de provinciale pachtgrond onderhands te kunnen toedelen ter ondersteuning van pilots en initiatieven op het gebied van de brede opgaven van de provincie zoals natuurontwikkeling, natuurinclusieve en/of duurzame landbouw.

Daarnaast hebben wij in ons eigen areaal op dit moment twee agrarische bedrijfslocaties in eigendom, te weten op Wieringen (geschikt voor gemengd bedrijf) en in de Haarlemmermeer (akkerbouw). Op welke wijze en wanneer deze locaties ingezet kunnen worden, vraagt een nadere afweging, waarbij in ieder geval in acht dient te worden genomen dat de uitgangspunten 'openbaar', 'marktconform' en 'transparant' uit de Vijfde Nota Grondbeleid (door u vastgesteld in 2018) zo veel mogelijk gerespecteerd dienen te worden. Hierbij komt namelijk aan de orde welk maatschappelijk belang prioriteit krijgt. Vastgoed kan immers maar één keer worden ingezet, terwijl er van meerdere kanten vraag naar is. Denk hierbij aan de energietransitie, extensivering van de landbouw en de realisatie van de NNN. Ook de juridische en financiële gevolgen van iedere keuze dienen inzichtelijk gemaakt te worden.

Conclusie:

Wij kijken positief aan tegen een onderzoek naar de ontwikkelingen op de grondmarkt in brede zin en wij wegen af of en hoe wij de agrarische bedrijfslocaties die op dit moment bij ons in bezit zijn, kunnen inzetten.

4. Het focussen op beleidsdoelen en dit mee te nemen onder andere in gebiedsprocessen en gesprekken met de agrarische sector.

Wij delen uw wens om in gebiedsprocessen de opgave vanuit de transitie landbouw mee te nemen en in gesprekken met de sector de verschillende beleidsdoelen mee te nemen.

Het "versterken van de aantrekkingskracht van de sector voor ondernemers en medewerkers" zien wij echter als brede maatschappelijke opgave en is niet beperkt tot de agrarische sector. In de Uitvoeringsagenda Economie 2021-2023, welke is behandeld in uw commissie EFB op 6 september jl., zijn strategische doelen opgenomen waaronder "een sterke en duurzame agrosector en "een veerkrachtige arbeidsmarkt".

Wij zetten ons er voor in, zie de passage in de brief onder punt 1 arbeidsmarkt en zie de Uitvoeringsagenda Economie 2021-2023.

Het voorstel pleit voor het "waarborgen van langjarig verdienvermogen van ondernemingen". Dit past niet bij onze rol. Immers, ondernemingen opereren in een vrije markt en mogen onzes inziens voor het voortbestaan niet afhankelijk zijn van opdrachten en/of subsidies van de provincie. Wij zien wel de ontwikkeling naar verbreding van verdienmodellen en waar mogelijk faciliteren wij dat onder meer via de Omgevingsverordening.

Wij zien tevens dat langjarige subsidies voor natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer van belang zijn voor ondernemers en wij volgen de landelijke SNL-systematiek (overeenkomsten voor een periode van 6 jaar).

Overigens hebben wij ons pachtbeleid in 2020 aangepast door standaard uit te gaan van geliberaliseerde pachtcontracten van 6 jaar voor grasland en natuurground en 4 jaar voor akkerbouw- en bollenground, om daarmee bij te dragen aan het langjarig verdienvermogen van pachters. Dit in tegenstelling tot voorgaande jaren, waarin er relatief veel éénjarige contracten werden afgesloten. Het aangaan van nog langere contracten heeft niet onze voorkeur, aangezien wij de grond veelal in eigendom hebben met het oog op de realisatie van een provinciaal doel en daardoor de grond op enig moment vrij van gebruik moet zijn.

Conform de wens in het initiatiefvoorstel zijn "het toekomstperspectief voor ondernemers; langjarige beheerafspraken; het verminderen van emissies; het beheren van NNN-waardige natuur," onderdeel van de gesprekken met vertegenwoordigers van de sector c.q. met ondernemers. In de gesprekken in de onderscheidende gebieden komen opgaven zoals stikstof, bodemdaling, klimaat en bedrijfsvoering vanzelfsprekend aan de orde.

Conclusie:

De inzet van de provincie op dit thema achten wij passend.

5. Het actief uitdragen van de bijdrage van de agrarische sector in de vitaliteit van het platteland in onder andere de gebiedsprocessen waarover de provincie de regie voert.

In de gebiedsprocessen die zijn c.q. worden gestart in het kader van de NNN-realisatie en stikstof, zijn er concrete natuurgerichte doelen te realiseren. Daarbij houden wij oog voor de gevolgen voor agrariërs. De bijdrage van de agrarische sector aan de vitaliteit van het platteland speelt met name buiten het NNN. Binnen het NNN staan de natuurdoelen voorop. Met name in het landelijk gebied en aan de randen van natuurgebieden komen meerdere belangen en waarden in processen naar voren en is het onze ambitie om met de stakeholders de verschillende belangen en waarden zo goed mogelijk te koppelen. (Zie ook onder punt 2 d gebiedsgerichte aanpak.)

In onze bestuurlijke overleggen zijn wij ons bewust van de bijdrage van de landbouw aan de vitaliteit van het platteland en zetten wij ons in voor een sterke en duurzame agrosector. De sector zelf en de omgeving zijn enorm in beweging en het vinden van balans in de opgaven vraagt van alle stakeholders inzet en samenwerking. Over de gebiedsprocessen informeren wij uw staten periodiek en de kaders zijn c.q. worden in uw staten behandeld (bijvoorbeeld Programma Laag-Holland, Regionale Veenweide Strategie).

Conclusie:

De inzet van de provincie op dit thema achten wij passend.

Eindconclusie

Samenvattend betekent dit dat wij positief staan tegenover uw betrokkenheid bij het thema bedrijfsopvolging en aantrekken van talent. Gelet op de huidige inspanningen vanuit de agrarische sector, het onderwijs, maatschappelijke organisaties en de provincie, vervalt de noodzaak om extra capaciteit en middelen vrij te maken voor de thema's 1,2,4,5.

Op thema 3, agrarische gronden, kan een analyse en/of verkenning worden gestart.

Een grondmarktanalyse en een verkenning van de kansen met grond en opstallen die in eigendom zijn van de provincie, zien wij als een concrete en uitvoerbare maatregel.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk